

DISCURS

LLEGIT PER D. TEODOR LLORENTE, PRESIDENT DE LA SOCIETAT VALENCIANA «LO RAT-PENAT» AL INAUGURAR LOS TRABALLS DEL PRESENT ANY.

HONORABLES SENYORS:

A poch mes d' un any, *Lo Rat-Penat*, que estava adormiscat en un recó, entre la pols dels sigles y les taranyes del olvit, ixqué á revolar, tremolejantse tot, per los carrers y les places, de la ciutat benvolguda del Cit y del rey En Jaume. Lo pobre animalet, poruch y ductós, estenia ab recel les ales, per lo llarch repós estamordides; mes li donaren ánimo los vitors de la valenciana gent, que en ell reconeixia el símbol històrich de les seues glories, y ab lo vent del favor volá tan alt com lo vereu en aquella nit gojosa dels seus primers Jochs Florals.

Per descansar de son vol, se ficá llavors en lo primer forat que va trovar; mes, encara que sia au molt modesta y molt pobreta, volgué, com volen totes les criatures, tindre niu propi, y 'l va buscar, y 'l va encontrar, y en éll vol acaronar á tots sos fills, al caliu de son pit y baix lo mantell de les seues ales.

Lo qual, sense retóriques, y parlant al sá y al plá, vol dir que la nostra Societat té ja casa, que esta nit obri ses portes, y que, modestíssima com es, la oferix ab bona voluntat á tots los *Amadors de les glories de Valencia y de son antich Realme*, y ab particular afecte als que en aquest moment la honren ab sa presencia.

Así estem, amichs y consocis, en lo renyó de la històrica Valencia, baix lo campanar célebre de Sant Joan, la parroquia popular dels nostres pares, vora eixe alegre y clamorós Mercat-vell, ahont han vengut en fortes onades totes les generacions, y se ha mesclat sempre en atronador soroll la veu de tots los fills de Valencia. Así, en mig del poble estem, encastellats en la ciudadela del valencianisme. ¿Ha sigut buscada esta apropiació del lloch y de la idea? ¿Ha sigut venturosa casualitat? No ho sé; pero 'm ratifique en que *Lo Rat-Penat* está, así, oportunísimament establít. Si possible fora (jo no ho crech) que en lo pervindre se realisara l' ensómit d' eixos homes orgullosos que ho volen uniformar tot, que creuhen que 'l progrés consistix en sucjectarho tot á un mole, y el patriotisme en que no s' oixca parlar mes que una llengua desde 'ls Pirineus al Estret gaditá; si fora possible, com dich, conseguir eixa utópia, y anara, per lo tant, minvant y desapareixent de poble en poble, de carrer en carrer, de casa en casa, de boca en boca la dolsa parla de Ausias March y de Corella, yo estich segur de que les últimes paraules de ella que sen portaria eixe *vent de la civilisació*, serien les que sonaren así, en estos endrets que nos rodejen, en esta entranya y renyó de la històrica Valencia.

Y haveu de permetrem ara que, seguint en este orde de reflexions, replegue una parauleta soltada ab infantil

malignitat per algú d' eixos filòsofs, que calificaben nostres pares de *dotors de secá*. Se ha dit: «bé está lo *Rat-Penat* en sa nova casa, junt el *baratillo* y entre ses *antigalles*.

¿S' ha volgut fernos un agravi? Nosaltres lo convertim en titul de gloria: si, nosaltres som los amadors de lo que menyspreen eixos homes superiors; nosaltres som los amadors de les *antigalles*.

Antigalla será, pera eixos crítichs, la torre del Micalet, que alsaren nostres pares com eterna fita que senyalara el centre venerat de la terra valenciana; *antigalla* será pera ells; mes lo que yo sé, es que la gent nova ha volgut y no ha pogut donar fí y remat á eixa *antigalla*.

Antigalla será eixe palau fantástich de la Llonja, que en aquells temps atrasats bastiren mans de fades pera un rey molt popular; que s' anomena *Trevall y Comers*. *Antigalla* será; pero, al manco, tapará este sigle, que tant pot, les clevilles per les que entra la pluja y destruíx eixa gloriosa *antigalla*.

Antigalla serán també les fortes torres de Serrans, que provoquen la destrució dels sigles ab sos marlets de pedra; *antigalla* serán, mes los nostres avis les alsaren pera la honrosa defensa de la seua patria, y nosaltres, en aquest temps de illustració y progrés, aprofitem, sens escrúpul, pera inhumana masmorra eixa *antigalla*.

Y pasant del orde material á un altre mes alt y superior, del que aquell sols es image y eixemple, ¡quines *antigalles* mes glorioses les que eixos que 's burlen de nosaltres, volen tirar al *baratillo*! ¡Quina *antigalla*, les glories del rey En Jaume, que per ningunes altres han pogut ser eclipsades en la historia, no ya de Valencia solament, sino de la Espanya sansera! ¡Quina *antigalla*, els *furs* y les institucions de nostre antich realme, que realisaben modesta y practicament eixa aspiració que vuy se discutix y no se alcansa, de fer compatibles l' orde y la llibertat! ¡Quina *antigalla*, les cobles y les esparses de Ausias March, que tenien en tot l' orbe lliterari y en tots

los cors sensibles un grat ressó, com no l' ha hagut després ningun poeta de esta terra!

Tot aixó, nosaltres, los socis del *Rat-Penat*, ho repleguem ab molt gust en lo *baratillo* que vol fer la falsa cultura y el progrés mal encaminat, y ho posem sobre 'l nostre cap, y ho recomanem al respecte, al estudi, al amor dels bons valencians. Eixe es nostre pensament; eixa es la nostra misió.

¿Vol dir asó que, enamorats de lo que passa, no mes tingam ulls pera mirar arrere, desconeixent la índole dels presents jorns? ¿Vol dir assó que pretengam la restauració imposible de coses glorioses, pero mortes? No; no volem aixó en ningun terreno.

En lo terreno polítich, ho habem dit tots una volta y atra volta; res hiá en nostre amor á Valencia que se oposa al amor, mes general, á la mare Espanya, com no se oposa al amor de la patria l' amor de la familia, sino que 'l completa y fortifica. En lo moment mateix en que 'l *Rat-Penat* aparexia davant del públich, ho declará axí lo meu dignísim antecesor; yo crech inútil, y mes que inutil ofensiu pera tots, insistir en eixes declaracions, que sols qui estiguera boig podria demanarvos.

En lo terreno lliterari, artistich y social, en tot lo que forma nostre peculiar objecte, podem fer consemblants declaracions: no volem fer reviure lo que no pot tindre vida; en lo pasat busquem eixemples per lo pervindre; á les glories antigues demanem l' esperit que puga inspirar noves glories; desijem dependre dels nostres pares lo que, ajudant nosaltres, en lo que pugam, han de perfeccionar los nostres fills; mes, sense anacronismes, ni desbarats, com ho seria que qualsevol, per honrar la memoria del seus majors, se posara la jáquera vella y les calses de trabeta de son avi, y aixis disfrusat sen ixquera al carrer, com si estigués en Carnistoltes.

«¿Per qué parleu, puix, en valenciá?» nos diuen alguns. «Honrosísim es, afegixen, l' amor á les coses de la terra;

pues es cosa trista consagrar á eixe amor una llengua morta.»

¿Estan sorts los que tal diuen? *Llengua morta* es la llatina, una llengua que no parla avuy ningú, encara que pera certes coses se conserve en los llibres; mes ¡llengua morta la llengua valenciana! Ixcau al carrer y atengau als primers que pasen, y sabreu si es llengua morta; aneu de poble en poble per lo nostre reine de Valencia, y voreu que está tan viva com un pexarell. Lo que estava mig mort es son conreu lliterari, y asó es lo que renaix, lo mateix así que en Catalunya y Mallorca, y lo mateix que pasa en Espanya ab lo renaiximent lliterari del llemosí, pasa en França, y en Italia, y en Inglaterra, y en altres nacions, molt avansades y cultes, en distintes branques llenguístiques, que 's separen mes ó menys de la parla general.

¿Es asó un mal? No comprench per qué. Crear nous idiomas fora una locura; fora agravar aquella penitencia que se imposá á la humanitat soberbiosa en la Torre de Babel; mes, si hiá un poble que enten y parla una llengua propia, que en ella espresa els seus sentiments, que á ella deu ses primeres idees, que en ella té l' orgue mes natural de la seua inteligencia, ¿per qué oposarse á qué 'l conreu d' eixe idioma porte un raig de llum y de poesia als que la desprengueren dels llavis materns? ¿Quin dany fa que haja un instrument mes en la grandiosa orquesta de les modernes Muses?

Apurant ab estos arguments als crítichs de que parle, me han fet, á voltes, esta darrera observació: si lo que s' escriu en valenciá s' escriguera en castellá, ho entendrien molts mes. Veritat es; mes, si l' autor renuncia gustós á eixa ventaja, ¿qui pot criticarlo? Lo poeta, per regla general, canta perque sent bullir la inspiració en son seny; y no l' importa que le escolten ó no: es com lo canari, que no tanca 'l pico, encara que estiga á soles en la gavia. Y despres de tot, no falta qui entenga lo que diuen en llengua llemosina los nous trovadors, y serán més segons vaja creixent l' atenció dels que 'ls escolten.

Als que oposen eixa qüestió de la utilitat als conreadors de esta llengua, yo 'ls faria, si en este breu discurs poguera tractar amplement la matèria, una observació irrefutable, que solament indicaré. La *renaixensa* no es un projecte que se haja de discutir; es un fet que se ha realitzat. No diré, davant de vosaltres; la part que ha prés València en eixe moviment: encara que no es la major, ofendria vostra modestia al parlar d' ella. Tornem els ulls á Catalunya: admirem eixe capdalt de poesia, qu' en font abundosa brolla y á plen doll se esten per totes parts; y diguenme 'ls que mes empenyats estiguen en fernos la contra: ¿á qué 's deu qué 'ls catalans, poch afortunats cultivadors de la literatura castellana, siguen avuy la admiració de tots per ses inspirades creacions poètiques? A que han enconrat en sa propia llengua el instrument natural de son geni creador, y al versificar en eixa llengua, han sentit el ressó de son cor, ajustats á les notes de sa poesia. Are be: si lo fi y objecte del art es la expresió y la comprensió de la bellesa, no se pot negar legitimitat estètica á un renaixement lliterari, sense 'l cual no se haurien expresat y comprés tantes belleses.

M' he detingut més de lo que volia en este punt, perque es l'únich que encontra alguna contradicció en la nostra obra. Conste, que, encara que sigam molt aficionats á la renaixensa poètica de nostra llengua, no venim así exclusivament á fer versos valencians. La misió del *Rat-Penat* es mes ampla, mes completa. L' art, la historia, les institucions civils y socials, les costums y les tradicions, les idees y 'ls sentiments, tot lo que forma 'l esperit d' un poble, volem estudiarho nosaltres en lo pasat gloriós de València, y aplicarho, si pot ser, á son pervindre, que 'l desijem encara mes gloriós. En los llibres plens de pols de les biblioteques, en los paperots groguinosos dels archius, en les trencades pedres dels antichs monuments, en lo romans que canta el cego per los camins, en la oració ab la que agrunsa al seu net la centenaria agüelleta, en totes eixes *antigalles* busquem el calor de la patria valenciana.

Tasca es la nostra humil y modesta; mes profitosa. Un gran poeta valenciá, que avuy volguerem vore entre nosaltres, ha dit:

Si 'l arbre boscá aixeca fins al cel blau les branques,
Hont los aucells s' aturen y esclaten les flors blanques,
Es qu' enfonsa els raëls.

Esta brillant y exacta comparació servirá de remat á les meues paraules. Al vore un arbre pompós, que alsa lo front enorgullit, sense pór del vent ni la tempesta, l' home superficial no se adone mes que de la forsa de la soca, de la extensió y flexibilitat de les branques, de la verdor de les fulles, de la bellesa de les flors; no pensa que baix de terra, amagades è invisibles, se estenen les arrails, y partintse y multiplicantse, van enfonzantse en les entranyes de la terra á fur y mesura que pujen al cel les rames soberbioses.

Nosaltres, per lo florit arbre de les glories valencianes, volem fer lo paper oscur d' eixes arrails, que baix terra busquen la saba dels antichs segles y nodreixen ab ella los tendres brots de la Era nova. Deixeunos trevallar en l' ombra; no volem mes recompensa que vore algun dia que allá, en les novelles branques de eixe arbre sempre vert, esclata brillant y flairosa la florada del patriotisme, del art y de la poesia.

TEODOR LLORENTE.

BIOGRAFÍA

DE D. JOAQUIM GATELL Y FOLCH

*Travall llegit en la sessió inaugural que celebrá
la Associació d' Excursions Catalana lo 15 del passat Octubre.*

(Acabament.)

PARLANT d' un altre santuari lo de *Zania* Tamilelt, esmenta una curiosa tradició, que també creyém del cas traduhir:
«... encare que de dimensions petites, es sepulcre de alguns antichs gegants, que tot corrent lo mon pera establirse, passaren per aquí, vegeren las montanyas del Atlas, quina punta toca al cel y seduhintlos la seua grandesa restaren en lo pais. Comerciavan ab Tombuctú, atravessant en pochos jorns la distancia, perque tenían las camas molt llargas, tan, que no necessitavan portar aygua pera lo desert, prenentla en cas necessari del cap de son quefe, qu' era tan alt que tenía sempre neu, lo mateix que l' Atlas.»

«¿Haurá prés Homero dels marroquins l' idea de personificar aquestas montanyas per un vell que sostenía la volta del cel?»

«La rassa dels gegants va estingirse per efecte de una plaga, que acavá ab todas las donas, trovantse ausents los seus marits. La peste consistía en un manat de corbs que picavan lo cap de aquellas senyoras, sens que se 'n salvés

més que una. Los homes, moriren de pena al tornar, y foren enterrats en lo santuari.»

«Aixís mateix, diu la tradició que lo derrer dels gegants, ab la seua muller va construhir la torre de la mesquita de Marroch: nomenada Kotobia, que té doscents vint peus d'el·levació. La dona tallava las pedras en una montanya vehina y l'home, á peu, al costat de la obra allargava lo bras, prenía las pedras de mans de la seua dona y las col·locava. !Quina llástima qué aquells arquitectes no deixessen successió!»

No es aquest lloch apropóssit pera fer un judici de aqueixas narracions senzillas, mes, que trasllueixen l'ardenta fantasía del carácter alarb. La «tradició reflecta la vida de un poble» y en pochs cassos 's demostra tant potent la veritat de aquesta sentència.

Parlant Gatell de las preocupacions y de la falta d'instrucció que domina en l'emperi, diu lo següent:

... «Durant la marxa (13 de Maig de 1862) los meus soldats trovaren un niu poch més gran que un ou de gallina, y me 'l regalaren: tenía quatre aucells que movían ja sas tendres alas pera pendre 'l vol; y vaig conservarlos fins al arribar al campament; més veyentlos alguns quefes me digueren que havia comés un pecat, puig Deu va criar als aucells, lliures, en mitj dels camps y no tenía dret pera agafarlos. Potser tenían rahó, més no es d'estranyar que l'estranger cometi pecats com aquestos, mentres apren lo catálech dels marroquins. Es pecat asseurers demunt de un llibre porque té lletras ab las que s'escriu lo nom de Deu; pecat passar per demunt las camas de un altre que estiga assegut en terra; pecat beure aygua d'ahont hajan begut las gallinas...

... pecat afeitarse la barba y deixarse creixer lo pel en qualsevol altre part del cos; pecats de que molt y molt 's guardan los moros, més, la mentida, l'engany, lo furt, la sodomia son pecats venials que sense censura s'autorisan. Efecte de la educació é instrucció que reben.»

«... en totas las ciutats y, fins en los *duars*, hi han escolas ahont s' ensenya als noys á llegir lo Coran. Cadas-cú está possehit d' una tauleta de fusta demunt de quina superficie 's posa una pedra blavenca, que després de seca 's pot fer servir molt bé pera escriurehi. Lo Fakih ó mestre escriu alguns versos del Coran porque los aprenqui de cor cada deixeble, y ab aquest fi lo repeteixen criant, cadascú lo seu vers, ab un alborot, capás d' enterbolir lo cap á qualsevol. Quan ja saben recitar un vers, 's borra y se n' hi posa un altre y á n' aixó está reduhida tota la ensenyansa. Lo que sab llegir lo Coran, coneix totas las ciencias del mon, y, es tan apte pera manar un exércit com pera dirigir las oracions en la mesquita. La constancia ab que s' estudiá lo Coran, regularment té una ventatge, qu' es la de conservar la unitat de llenguatge, entre los pobles alarbs, privant de que 's corrompeixi, més la ciencia resta estacionada, de la mateixa manera. Lo Dret civil y lo Dret penal segueixen essent los del Coran, quan no son arbitraris, la filosofia y la moral, las del Coran y, de lo demás no se 'n sab res. La poesia té alguns aficionats, més la lira del Apolo del Marroch, té las cordas trencadas y no produheix los tons de altres temps. ¿De ahont ha de treure sublimitat d' ideas un poble embrutit, tan per lo despotisme, com per la ignorancia? La medicina, ciencia de primera necessitat, está en lo segle VIII. Los Galenos del Marroch no coneixen altre procediment que la aplicació del foch, la obertura de la pell, la sangría... Tota malaltía, segons ells, es efecte del fret ó de la calor; si vos queixeu de lo primer vos ordenarán grans dóssis de pebre, pera escalfar lo ventrell; si sentiu calor vos donarán la mateixa dóssis, porque *Lo pebre refresca*, En tot cas, los medicaments han d' esser forts y excitants.»

«En lo Emperi hi han savis que diuhen la bona ventura: jo vaig anar á trovar á un d' ells que, després de tirar al foch un paperet ab certa pols, y de mirarme ab gran serietat al mateix temps que al fum, va predir que aniria á

un país del que fora governador; que, altres dues persones 'm disputarían lo poder, més, que al fi, jo fora lo sultan. Acavat l' horoscop, va demanarme una prenda de vestir, y li vaig contestar que quan fos sultan se 'm presentés y n' hi daría dues.

«Las arts y la industria segueixen lo mateix pas de las ciencias: la pintura y la escultura están desterradas; á la arquitectura, tan sols li restan alguns archs, no mancats d' el-legancia y las motlluras de la paret de bonich dibuix.

«L' agricultura está en sa infantesa; los instruments de que 's serveixen las arts y oficis, son los mateixos que fa cinch segles, y ab tot, treballan bé los cuiros, la llana y la seda; hi han passamaners y tiradors de or de habilitat, 's fabrican estoras de gust, y, á Fes fan casquets vermells, encare que inferiors als de Túnez. Los sabres de Fes, antiguament tan estimats, no conservan més que 'l nom, y 'ls mateixos moros, prefereixen una fulla *rumi* es á dir *europa*.»

Aixó indicat, s' enten que Gatell, causés vera admiració, construhint per procediments científichs un fort improvisat y que, á Marroch trassés lo *dissenyo* de un trono pera l' Emperador.

A conseqüencia de un disparo que per Setembre de 1862 (1) va rebre en los ulls estigué malalt més de cinch mesos, trista circumstancia que, á topar ab altre carácter l' hauría fet desistir de sos propósitos. Més, per aixó no va desmayar y, fins, podém dir que, avans d' esdevenirli aquest malhaurat accident sols estudiava los caràcters distintius y las costums de aquell poble y després va dedicar-

(1) Aquesta desgracia li succehí estant convidat á una boda. Com á senyal de goig, un moro va disparar la espingarda, ab tan mala sort, que la fagonada pegá en los ulls de Gatell, que va caure en terra, sense sentits, restant sobtadament cego. Tres mesos va passar en aquest estat y, com no tenia metge, ell mateix va tenir de ferse los remeys y després de provarne alguns, s' aliviá gracias á la influencia dels *pediluvis*. En sa convalecencia que va durar dos mesos, anava acompanyat per un noyet, puig l' estat de la seua vista, li permetía apreciar tot just los objectes.

se ab creixent entussiasme, segons resta consignat, á la realisació de la part més arriscada de sa empresa. Ab aquestas paraulas, que al ensemps aclaran algun concepte, tanca la primera secció de son diari. «Si 'l lector observa que l' estil es humorístich, en certs passatges, ha de saver que al escriureho més que bon humor 'm proposava espantar lo mal, y supremament m' esforsava pera dominar las circunstancias. Quina alegríá, quin humor pot tenir un europeo ben educat en mitj d' aquestos barbres que no admeten més que conversas trivials, y ahont á cada moment se senten preguntas sense sustancia, tenint d' estar sempre previngut contra los curiosos qu' espían tots los passos y totas las accions?

«Lo qui com jo, tinga la idea diabólica d' entrar en aquest pais, que s' armi de molta paciencia y valor. Lo qui sía sensible, que 's curi: lo que tinga vergonya que la deixi á l' aduana; lo de bona fé que la guardi y lo de carácter débil, que no vinga, sofriría massa.»

Los itineraris de la expedició que segons resta dit, va empendre en 1864 per encàrrech del govern espanyol, consignats apart en altre important Diari, que conté las observacions meteorológicas y topográficas, possibles de fer en aquella via sembrada de dificultats, acusan un coneixement profon de la ciencia y, aclaran las descripcions donadas fins llavors. Gatell il·lustra sas memorias ab un complert quadro de distancias y horas de camí, demostrant de una manera precisa tots los accidents de son explorat terreno. Recomano als estudiosos los quadros comparatius de aquestos itineraris. Dos mapas acompanyan sas memorias. L' un publicat per la *Société géographique* de Paris, descriu l' Uad-Nun y 'l Tekna, ab la possible minuciositat, per més que la tecnologia no corresponga del tot á la adoptada per la moderna ciencia geográfica. L' altre, arreglat per lo Sr. Coello y publicat per la *Sociedad geográfica* de Madrid, detalla los següents punts de aquell territori. «Voltans de Anguilmin, Uart Xpika,

Tarfaya, Uina-Anguilmín, bocas del Uad Drâ, Saibajarsa-Agader, Iguir, Tarudant y la ciutat de Marroch.»

Los estudios complerts de la parla mahometana (1) los prova entre altres travalls, una poesia que va escriure á Cádiz, sobre las virtuts de Guezula. Separantse del sistema poétich dels árabes, y, cercant per sa composició tota l' armonía possible, adopta un sistema basat en lo nombre de sílabas, en l' accent y la pausa, y no pas los peus compostos de sílabas llargas y breus com usan en general los autors y han usat los grechs y romans. Quasi bé, coincidint ab aquesta modificació se 'n feya un de semblant en la literatura grega, lo que ve á provar la importancia y fonament del criteri adoptat per l' il·lustrat catalá. Havem intentat traduhir á nostra parla, com á inspirada composició, la poesia esmentada, que no s' avé pas del tot ab la traducció castellana que 's va publicar de la meteixa, ignorant qui sía son autor. Diu aixís:

¿Perqué reposas aislada en l' abandono, filla del occident plena de bellesa?

¿Perqué amagas las gracias del teu semblant, y, no mostras tas virtuts, ta gloria y ta magestat?

Alsat y mostra ta hermosura y los encants y 'ls tresors y riquesas de la teva pátria.

(1) No sols possehía perfectament l' árabe vulgar y literari, sino lo Xelój ó bereber. Havém pogut examinar una curiosa obra que va regalar á son senyor germá D. Joan, completada á son comens los fulls que hi mancavan, ab una perfecció notable. 'S titula

كتاب الفلاحة
لابي زكريا بن يحيى

Que, si coneix lo mon ton poder sobirá, tos aliats serán los senyors de la terra.

Pur es ton cor: en ton visatge brillan las virtuts, la noblesa y la gracia.

Ta mirada indica bondat é intel·ligencia y 's forma en tas mans la lliberalitat.

Lo mantell de tas espatllas, es de pérsica roba, y la modestia va teixir lo vel que cobreix ton front.

La justicia 't va adornar ab un collaret de coral, y la gloria 't va sentar una corona de carbuncle.

Posseheixes terra benhaurada y á demunt de sos camps va baixar la benedicció de la Providencia.

Sos monts vessan or y argent y l' ull s' encanta tot atmirant sos fruyts y verdor.

Devant teu bramola la mar, desitjosa de ports y de navilis y de mercats.

Y lo desert Sahara mostra al comers vías cap á richs continents.

Lo sultan del Gurb, impur y vanidós, pler d' atmiració y d' enveja clava en tu sos ulls.

Pensa portarte á vil servilisme; vol ferte esclava y dominar ton territori.

Junta, donchs, á ton poble; apareixin los guerrers esforçosats y la esposa 's riurá dels intents del sultan.

Que parli y proclamí l' estrépit de la guerra, que després de Guezula no hi ha senyor en lo Garb.

Lo Garb es un territori quals camps, richs en vegetació, están sempre tapissats de flors, lo que dona lloch á que sos habitants digan *El Garb kul xi nuar* (en lo Garb tot son flors.)

En 1866, de retorn á Barcelona va obrir una càtedra particular de llengua árabe, arribant á tenir uns 30 deixebles, sens que son esperit, lliberal y franch li permetés

cobrar cap mena de retribució. Més, la circumstancia d'haver d'empendre un nou viatge al Africa, per Octubre de 1867, li privá completar la instrucció de tan difícil parla.

En 1868, s'endressá á l' Argelia oriental y á Túnez, ahont presenciá la fam desoladora que va sembrar la consternació en aquella ciutat. Allí fou atacat del tífus, que posá en perill la seua vida. Ja restablert, torná á Barcelona, sortint cap á Paris al cap de pochs mesos. L'afany de novas investigacions que en ell no calmava la etat, li feu concebir lo projecte de recorre á peu lo camí de Paris á Madrit y ho realisá donant la volta per Perpinyá, y, atravesant l'alta Catalunya, Aragó y Castella.

A Madrit va saber que tres espanyols havían sigut reduhits á captivitat en l' Uad-Nun, per lo kaid l' Habib-Ben-Beiruk, de que s'ha parlat avans. Aquestos malhaurats, qu' eran los Srs. D. Jaume Butler, D. Francisco Puyana y D. Joseph Silva, feya cinch anys que gemían en lo més inhumá esclavatje, ocasionat per lo bon propósit d'establir relacions comercials entre las illas Canarias y la costa del Africa. Molts de mos oyents, recordarán potser, la manera com aquella qüestió va anarse complicant y la part activa que hi prengué la prempsa de tots colors polítichs. En aquella ocasió, Gatell, no reparant en los perills á que anava á arriscarse y consagrant com sempre la seua existencia, á la humanitat, mogut per los delicats sentiments del cor, emprengué un viatge decidint recordar al Habib, sas antigas relacions y gestionar de una manera ó altre, la llibertat de sos tres compatriotas, ab la familia de un dels quals, l'unía afectuosa amistat, més, lo representant espanyol á Tánger, va oposarse decididament á la idea de Gatell, preveyent tal volta que l'assumpto podía tenir encara més dolorosas conseqüencias. Lo noble catalá va resistirse, y sols al obligarlo per forsa, á abandonar son temerari projecte cedí, fent constar en forma la seua protesta.

De retorn á Espanya, son ideal constant, lo de obrir

ample vía al comers de nostra nació ab lo Llevant, valentse de caravanas y aprofitant los serveys dels alarbs del Desert de Siria, li feu escriure un «medi pera explotar son propòsit, redactant un reglament pera la organisació, servey, ordre y policia de la caravana en totas las circums-tancias de la marxa. Li mancavan alguns datos y resolt estava, á partir cap al Orient, quan se li proposá una nova expedició al Africa.

Darrerament, tractava de fer un altre viatge, pera completar y rectificar sas apuntacions. Son projecte era seguir lo curs del riu Moluya en lo Riff, fins al seu origen; passar la vall del Drâ y descendir al Occeá reconeixer aquest gran riu y sos afluents y lo llach Debaia.

Quan 's disposava pera embarcarse á Cádiz, lo sorprengué un atac apoplétich y de sa conseqüencia, va morir lo dia 13 de Maig proppassat, sens que en aquella hora suprema, pogués fixar son esguart en cap individu de sa benvolguda familia, més, podent aquesta en cambi, experimentar la fermesa de la lleal amistat y del sancer reconeixement del Sr. Butler.

SENYORS: Quasi bé los mateixos fets de Gatell, l' estudi de las sevas obras y sa vida afanyosa, sempre pera rendir un tribut beneficiós á la humanitat, nos relleva de fer cap consideració després d' exposar lo valer de aquest illustre fill de la nostra terra. Més, no podém tancar aixís la intentada narració de son gloriós capdalt de coneixements.

Es precís que constin las consideracions que 's fa nostra pensa, las benediccions que li tributa nostre cor, y l' admiració que sos actes nos inspiran. Sols los que s' han trovat en perill, al mitj de gent desconeguda, dominada per passions criminals; callada la veu de sa inteligencia y apagada sa esperansa per un núvol de pesar, format per l' atmósfera de las contrarietats, sols los que, lluny de totas las afeccions, sofreixen una malaltía física y moral, sota de un cel estrany per ells, y 's veuen espiats per un poble, que no enten, porque no pot entendre lo bell

ideal que 'ls porta entr' ell, poden ferse cárrech de la vida fadigosa, del cúmulo de dificultats y dels perills qu' envoltan al viatger, en mitj de aquelles regions desconegudas, ahont, no pot seguir altres itineraris, que los que s' imagini, ni deu esperar l' agraïment dels ignorants pera quin profit travalla. (1)

Gatell, desde al eixir, com ell diu, mogut per sa curiositat de recorre estranys païssos, fossen aquestos los en que la civilització escampa sa potentia llum, ó bé los deserts de impalpables misteris, no 's va separar de son ideal digne y noble. De primer l' estudi, després lo plantejament de son propòsit.

Los Srs. Badía y Murga, que com se mereixen atmirém, se fingiren verdaders mahometants, y, lo darrer de aquestos fins pera poder portar son intent ab completa independència s' allistá en la rebaixada classe dels renegats. Gatell, per més qu' entre aquella gent se vegés obligat á seguir fins á cert punt las prácticas de la religió predominant en las esferas autoritarias del Marroch, no va abdicar de sas doctrinas, (2) ni de son nom d' espanyol, y, fins com havem dit, refusá formar un batalló de renegats porque 'ls compadeixía y al ensemps los despreciava. Ell, al presentarse en tan llunyanas terras, ofería la llum del progrés y de la ciencia y, clarament manifestava son intent als alts dignataris. En certa ocasió, proposá al mi-

(1) Tota mena de travalls va passar En Gatell. Moltes vegadas tingué de veure aygua corrompuda, filtrantla ab lo mocador, pera evitar engolirse las inmundicias que contenía. Lo el-levat concepte de que gosava en l' exércit, mogué la enveja dels quefes militars, y tractaren de desferse d' ell, usant del vil medi d' assassinarlo, més un amich seu, l' avisá á temps y va escaparse secretament, acompanyat de alguns companys fidels, perdent en la marxa un gran bagul ple de llibres escullits, documents, planos, etc., de quina pérdua 's condolia tot sovint. En altrás ocasiones, adoptat lo distrés que podia pera escapar, havia sentir posar en preu sa testa.

(2) Las cartas de Gatell á la seua familia provan que ni un sol jorn va oblidarse de sos debers de cristiá. Aixís se 'ns demana que ho fem constar per persona autorizada y ho aclarém ab pler. Si hagués volgut adjujar sas creencias, se li haurian ofert cárrechs de la major importancia segons manifesta ell mateix en una carta que tenim á la vista.

nistre d' Estat de aquell emperi, l' establiment d' una impremta oferintse pera dirigirla. De tot lo precedent se 'n deduheix, que l' esperit que animava á nostre paisá era lo de portar un benefici directe á la humanitat, consagrar al avens de la ciencia la seua vida y, no fent cabal del interés mesquí, disposarse pera esser útil á sos semblants.

Veus aquí, en pocas paraulas, explicada la idea predominant de D. Joaquim Gatell y Folch. Aquestos projectes sols es capas de realisarlos, qui com ell, tinga una ferma resolució de caràcter, un criteri independent y el-levat y una voluntat fixa.

No portava sa ambició á reunir títols académichs perque, sa fantasía, en lloch de afalagarse ab honors, s' alimentava ab impressions rebudas al peu de las tendas de un *duar*, de las contrarietats que 'n lo desert posava en perill sa existencia, y del bonich conjunt de pobles, dominats per alts minarets y envoltats de capritxosas palmeras.

Més que un aplauso s' estimava un el-logi justificat á sos trevalls, y, al parlar de punts topográfichs determinats, de ignoradas situacions, de referencias hidrográficas y climatológicas, emprenía una verdadera discussió científica si era convenient. De aquesta naturalesa va esser la conferencia que, sobre sos viatges va donar en la *societat geográfica* de Madrit, ahont fou rebut ab las consideracions que merexía.

L' ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA, que primera que cap altre va tributar sos el-logis al il-lustre patrici D. Francisco Martorell y Peña, no podía desmentir son desitj constant de fer las merescudas llohansas á tots los que ab sas obras, enlayran lo nom de son poble, de sa provincia y de sa nació. Per aquest motiu, en la primera sessió solemne que s' ha celebrat, després de haver rebut ab pena la noticia de la mort de D. Joaquim Gatell, devant de sa recordansa gloriosa, ha vingut á depositar aquest mal teixit present, que reflecta no obstant, los sentiments de la corporació y 'ls de qui ha rebut lo trist encárrech de acomplir tan desoladora comanda.

¡Qué desde avuy, lo nom de Gatell, resti gravat en lo cor de tots los bons catalans, de tots los espanyols dignes y que sos esforços, sas notables investigacions, nos serveixin d' exemple, conduhint los passos dels que com nosaltres, respectan las glorias de la patria.

HE DIT.

JOSEPH FITER É INGLÉS.

Barcelona 15 de Octubre de 1879.

LO LLIBRE

DELS

JOCHS FLORALS DE BARCELONA,

EN L' ANY XXI DE LLUR RESTAURACIÓ

II

DIGNA es de molt aplauso la innovació introduhida en los Jochs florals, no sé quan, d' oferir premis á altres obres que les purament poétiques. Les exigencies de la época moderna demanan á totes les especulacions humanes un positivisme práctic de que la societat pugua treurer una utilitat qualsevol. En aquest concepte los treballs en prosa presentats en aqueixos solemnes concursos mereixen una gran consideració y un exámen molt mes distingut que 'l que açí podem dedicárlos hi.

Lo Sr. D. Salvador Sanpere y Miquel es un antiquari de bona mena, ó per millor dir, de bona lley. Sa vasta erudició, sos grans coneixements, son sa é independent criteri están sempre el servey de alguna obra útil y d' excepcional interés. La empresa del Sr. Sanpere es de extraordinaria importancia pera la historia pátria; lo que 's proposa, y cal confessar que obté, es desvaneixer la boyra mantinguda ó produhida per la incuria, la ignorancia ó la malicia á l' entorn dels fets històrichs mes culminants.

Lo procés de la crítica moderna, l' avansament de totes les ciencies, lo desenrotllament del lliure exámen, en va constrenyit, han tornat á treurer la ciencia de la historia cap als temps antichs, tot ensemps imposantli la crítica filosófica. Sa

monografia sustitueix avuy ab grans ventatjes, encara que siga lentament, á les pretensioses histories generals que no son altre que copies y recopilacions de anteriors treballs, fetes de vegadas sense la menor confrontació. Son encara per explotar aqueixes embrollades colleccions de documents, de lletres, de actes, etc., que guardan empolsades, é ignorades moltes, l' Arxiu de Simancas, la Biblioteca Colombina, la Escorialense, los arxius de molts establiments religiosos, de molts municipis, etc., hont hi ha que anar á descobrir moltes incògnites de la historia, á endreçar molts errors comesos per la passió y trasmesos per la indolencia ó la credulitat. Pero pera cumplir aquesta obra, cal tindre un temperament especial, un *amore* á aqueixos impurs treballs á tota prova, y moltes altres condicions que reuneix lo Sr. Sanpere.

La imparcialitat ab que ha sabut apreciar l' alsament dels pagesos de remensa cap als fins del segle xv, la gran copia de nous datos y noticias ab que ha il·lustrat aqueix incident tant interessant per tots sos accidents, la sobrietat y al mateix temps la precisió en lo relato, enfi, la part filosófica del treball, tot lo constituheix en hu dels cuadros històrichs mes ben fets y mes interessants que coneixem, de tot en tot digne del autor de les obres lloretjades en Girona, de la admirable *Memoria* sobre Barcelona, de la eruditíssima obra que obtingué lo primer premi en lo certámen obert per aquesta Revista y d' altres treballs literaris de gran importancia. Lo Sr. Sanpere y Miquel maneja ab igual llibertat y facilitat lo catalá que lo castellá. ¿Perqué, puix que ho pot fer, no fa ab algunes de ses obres lo que ha fet ab *Barcelona, su pasado, presente y porvenir?* Tots guanyariam molt y l' autor res hi perdria.

Tothom trobará dignament recompensat lo consciensut treball històrich crítich sobre 'l Teatro Catalá, de D. Joseph Ixart, que son autor califica modestament de ensaig. En la part històrica ha reunit multitud de noticias curioses é interessants, no poques inédites, formant un conjunt que constituheix un treball aprehabilíssim en son género.

Las *Apuntacions críticas* presentan ja un cos de doctrina massa extens y minucios pera que assí pogam detallarlo. Esent per altra part una obra essencialment crítica, no es á la crítica, á qui li toca aqueixa tasca. Lo Sr. Ixart presenta teo-

rias, opinions, afirmacions que son exclusivament seues y la major part d' aqueixes son presentades sens que l' autor s' entretenga en demostrarles, y nosaltres que reconeixem en tothom lo dret de expressar lo resultat de la comparació subjectiva-objectiva, pretenem també que quan aqueix resultat es exposat ab certa pretenció de autoritat didáctica, digamho aixís, vaja acompanyat de les demostracions pertinents pera que lo convenciment arribe al ànim del lector per los tràmits regulars del rahonament. Lo treball del Sr. Ixart té á nostra manera de veurer massa doctrina y per sí sols requería un article com lo present, en extensió, pera ser examinat y en molts de sos punts, combatut.

Com á prova de lo que mes amunt dihem sols citarem un cas. Posa lo Sr. Ixart en relació l' atrás d' un poble ab lo del seu teatro (p. 158 del Llibre dels *Jochs florals*) trahent d' assí certes deduccions que flaquejan naturalment per lo mateix punt que la seua premisa. Lo Sr. Ixart ha oblidat al fer aqueixa afirmació que Espanya que ha estat sempre la primera nació en orde á la dramática, casi be may ha capdellat la civilització per lo mon. Sobretot en lo segle xvii, quan lo teatro espanyol arribá á son apogeu fou quan política, moral y materialment se va veurer mes abatuda. Avuy mateix lo teatro castellá, aixís com lo catalá, figuran en primer lloch en la dramática de tots los païssos en tant que en Inglaterra y en los Estats-Units no 's representan mes que traduccions ó pantomines.

D' altre punt volem fernos cárrech perque s' refereix á certa afirmació nostra que lo Sr. Ixart té á bé mencionar (p. 213 del citat llibre). Quan nosaltres calificavam de *anárquich* l' estat de la llengua literaria catalana, no enteniam aplicar aqueix calificatiu en lo sentit que li dona lo Sr. Ixart quan suposa que la anarquía puga ser ventatjosa. No es aquest punt pera tractar aquí, pero devem dir en aclaració d' aquella afirmació nostra, que al parlar de anarquía en la llengua literaria catalana no 'ns referiam al *hybridisme* que necessariamente deu tindre mes que ninguna altre llengua romanç, sino á aqueixa facilitat ab la qual los moderns escriptors catalans acullen paraules, frases, modismes del castellá y del francès, sens necessitat alguna, essent lo catalá mes rich que abdues llengües, y á la falta de criteri ab que s' admeten metalipsis, idiotismes y barbarismes, ja comesos d' avans en aqueixes llen-

gues, ja al esser traslladades les paraules. En aço es hont nosaltres veyem lo ver perill de corrupció pera lo modern catalá. En aquest trevall del Sr. Ixart de que 'ns estém ocupant hem trovat, entre altres, les següents paraules que ninguna falta l'hi fan á la nostra llengua: *enter, enteras, venir, menos, tabladós, asunto, desarrollat, antigua, tarde*, etc., que totes tenen son equivalent castís y genuí en lo Diccionari catalá. Les frases *donar à llum y tindre lloch*, castellanisme innecessari la primera, idiotisme francés, adoptat en castellá y traspasat al catalá son també molt generals y aixís podriam fer una llarga enumeració. ¿No hem vist, en fí, en una bibliografía de aquesta *Revista* empleada la paraula *desapercebudes* que essent ja en castellá una especie de monstruosa metalepsis, tenint un significat de tot en tot divers del que generalment se l'hi atribueix, ha passat al catalá ab lo mateix absurd?

Les excitacions que lo Sr. Serraclara feya en lo seu discurs están en lo mateix sentit d' aquestes lamentacions. Tant debo siguen escoltades ó al menys los escriptors catalanistes se deturen un cop avans de trasar certes paraules.

Per lo demés, la única falta positiva que trovém en l' *Ensaig sobre lo Teatro Catalá* está en lo títol. *Teatro barceloni ó del Principat* haguera segut mes propi puix que lo Sr. Ixart pera res s' ocupa del Teatro catalá—valenciá, de los nombrosos y excel·lents escriptors dramátichs de aquell reyalme desde en Bernat Baldoví fins á Escalante, quals obres, per lo vist, no han tingut entrada en la biblioteca ni en los catálechs del senyor Pirozzini. Del *Teatro* mallorquí res podém dir, porque no l' coneixem, pero ¿no hi hauria qué consignar també? Aquesta falta es tant mes sensible quant majors son los esforços unitaris que cada dia s' fan entre les antigues branques de la patria catalana.

Lo tercer trevall en prosa premiat en lo Consistori es la llegenda *Sor Sanxa*, del Sr. Oller y Moragas. Fa ja prop d' un any que, al donar compte nostre benvolgut amich D. Joan Sardá,—qual lloch inmerescudament usurpem avuy en aquestes planes—dels *Croquis del natural*, deya ab lo perspicuo criteri que l' distingeix, que ab la publicació d' aquest llibre la literatura catalana en lo género de costums comptava ab una ploma *senyora*. No 's pot fer ab mes precisió lo judici del ingeni del autor dels *Croquis*. Lo Sr. Oller posseheix una delica-

desa de observació, una justesa de expressió, un sentiment tant viu, per millor dir, una consciència tant sensible per la bellesa, que lo que d'ell tenim la fortuna de coneixer fins avuy es de lo mes fresch, simpátich y ben inspirat que 's puga donar.

La primera obra formal d'aquest autor se va presentar en un moment crítich pera l'mon literari, crisi de que en Espanya encara no s' te complert esment. La batalla lliurada entre los descendents d'aquella glopada de genis esterrufats que va fer brollar lo corn de Hernani, allá cap á l' any 30, y los defensors del realisme, ha pres en Fransa fa pochs anys un nou aspecte ab lo desenrotllament del *naturalisme* en lo terreno de l' art en general. ¿Coneixia lo Sr. Oller les peripecies d'aquesta nova fase de la lluyta que la veritat y la mentida mantenen desde que l' mon es mon? No ho sabem. Es lo cert que los *Croquis del natural* son la obra mes acabada en lo género naturalista que en Espanya s' ha publicat modernament. No es tampoch aquesta la ocasió mes oportuna pera tractar de la important cuestió del naturalisme, sisquera siga tant sols en literatura, assumpte que tenim reservat pera examinarlo despay. Si havem parlat de naturalisme y dels *Croquis* del senyor Oller, ha sigut solsament per consignar que aquest escriptor ha *debutat* per hont molts veterans pretenen vanament acabar; que possehint un ingeni privil·legiat, gosa, ab la ignoscencia ingénita en aqueixos talents, emprenent assumptes inatrables pera les mitjanies, y enfi, que, com tracta magistralment la descripció de *Lo baylet del pa*, d' *Una professó* en los carrers de Barcelona y del pagés *trasplantat* de lo seu poble á la ciutat, se fica en les boyroses regions del romanticisme, ó com avuy dihuen los mateixos que inventaren esta paraula del *romantisme*, sens dubte pera diferenciar lo modern del antich.

No trobem nosaltres lo *romantisme* en *Sor Sanxa* en lo que molts creurán. Romanticisme ó romantisme es pera nosaltres sinónim de falsedat, de convencionalisme, de mentida, y essent ó podent haber estat natural, real, ver, l' epissodi que lo Sr. Sanpere y Miquel senyalá y Narcis Oller ha esplotat ab tant de lluhiment, l' assumpte de *Sor Sanxa* res té en realitat de romantich, per mes extraordinari que siga en tota sa contingencia. Pero lo Sr. Oller, impresionat per la idea romántica, ha envermellit y encarbonat á trossos ab les tintes

rojenques y negrals dels poetes grenyuts un cuadro que de haberlo pintat sens aqueixa obsessió haguera resultat tant natural com lo de *la professó*. Ni cap lector de *Sor Sanxa*, ni lo seu autor mateix ha vist en sa vida *un rostre de serafi*, ni les palmeres contemplar res ab ayre desmayat ni de ninguna altra manera, ni entre 'ls vidres d' una finestra, un raig de sol y una fossa pot establirse la inteligencia y la acció que en Oller nos descriu. Bé sabem que 'ns dirá potser que no respectem la fantasía; pero nosaltres tenim la opinió de que la fantasía es la major calamitat que l' home té que temer en est mon aixis en vers com en prosa.

Prescindint d' aquestos petits llunars que si pera nosaltres existeixen, pera la major part dels lectors no existirán, *Sor Sanxa* presenta tres cuadros que son tres verdaders joyells literaris. Llum á plenes onetjades, esplendidesa dels colors mes brillants que la ploma pot pendre á la naturalesa, mohiment y fins lo brugit que s' aixeca de la virolada multitud se veu y s' ou llegint lo primer d' aqueixos cuadros. Nosaltres no trovem comparació en altra esfera de l' art sino es en una d' aquelles *kermesses* de Teniers que Fortuny hagués copiat realisant tots los valors ab son enlluhernador pinzell. La principal qualitat del Sr. Oller es la observació, una perspiciacia especial pera acusar los objectes ab quatre trasos deixantlos fixats com una fotografia. Vejas sino aquest párrafo:

«.....Lo cadavre tenia mitj llavi menjat, la boca un xich badada, com si talment sostingués una rialla sarcástica. Sos ulls entelats y ficsos, queyan demunt de la multitud ab ayre amenant, y com si no fós prou esgarrifosa aquella rialla forsada y freda, ab lo mohiment del brandetx, la llum y l' ombra feyan com que 'ls muscles del rostre se li contraguessen ó estiressen pahorosament.»

Abunden aquestes artístiques descripcions en *Sor Sanxa* y son los altres dos cuadros tan perfectes, sino superiors al primer. Nosaltres havem gosat posar alguns defectes á aquesta obra del Sr. Oller per si alguna influencia pot tindre nostra humil opinió en que tan excel·lent escriptor naturalista no se esgarrie cap á les fosques y enganyadores cingles del romanticisme; y com síntesis de nostra opinió sobre *Sor Sanxa*, dirém que als pochs dies de llegida per nosaltres, la varem publicar traduhida al castellá en un diari de Madrid, havent obtengut

el Sr. Oller entre 'ls literats de la cort l' éxit á que es de sobra mereixedor.

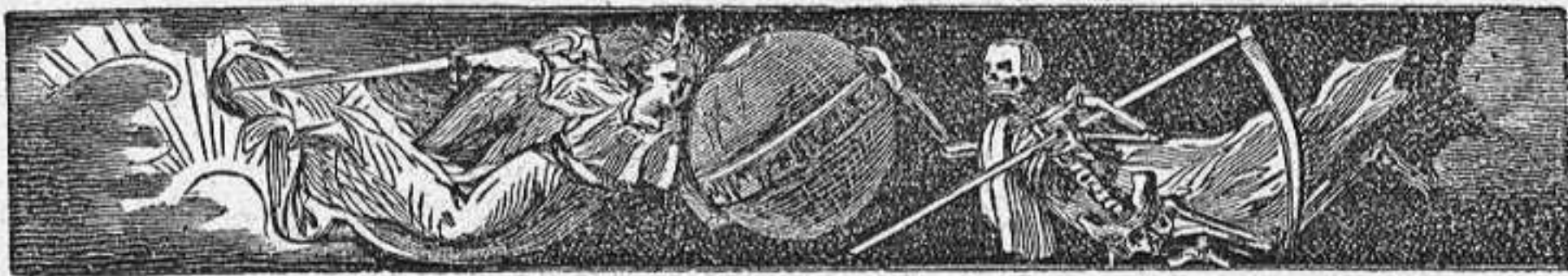
Poch podem dir de les dues obres dramátiques, que clohuen lo llibre dels *Jochs Florals*. Varia considerablement tota obra d' aquest género d' ésser llegida á ésser representada y tot autor dramátich, tots los actors saben quant arriscat es jutjar aqueixes obres per la simple lectura. Nosaltres sols gosarem dir que la tragedia del Sr. Ubach y Vinyeta 'ns sembla digna en tot de lo seu nom, si be crehem que posada en ensaig introduhiria algunes modificacions respecte á certs personatjes y en altres parts ficaria la estissora. Ab tot, l' obra es digna de la importancia qu' avuy té ja lo teatro catalá.

De la comedia del Sr. Soler ¿qu' hem de dir nosaltres essent ell lo mestre en lo género? Que en totes les escenes se trova son *savoir faire* delicat, expressiu y corrent, que los tipos son tots trets d' una pessa del publich que l' admira y que l' acció no decau un instant en lo desenrotllament de la idea que si bé es vulgar y manossetjada, per aixó mateix era de prova y assequible tant sols ab probabilitats de bon éxit, pera una ploma com la de *Serafi Pitarra*. Nos sembla no obstant que en la representació y á pesar dels atractius del dialech, del interés de l' acció y de lo pintoresch d' alguns personatges, havia de resultar l' obra un xich llarga.

Clou definitivament lo llibre lo *Despido* de D. Damás Calvet, que es una de les composicions mes encissadores qu' havem may llegit; per son pensament, sa forma primorosa y lo delicat del sentiment que tota ella respira es digna de la tradició gloriosa de tantes generacions de trovadors qual *foch sagrat* lluny d' esmortirse, se manté viu y enlluernador, sostingut per l' entussiasta jovent d' aquestos temps de lluyta y de regeneració, sota l' antiga y sempre nova divisa, de: *Patria. Fides. Amor!*

FELIP BENICI NAVARRO.

LA MORT DE POMPEYO *

La escena te lloch en las platjas de Egipte. Es de nit. *Philipus* acaba de cremar lo cos de Pompeyo quan arriba *Marci* que passa per alli de purapensa y s'atansa á la foguera.

PHILIPUS.—MARCHI.

MARCHI *coneixent á* PHILIPUS

Ets tu? ¿qué fas aquí?

PHILIPUS.

Oh, Marchi, plora!

Plora com jo la fi de la grandesa,
la mort del home aquell que 't conduhía
á totas parts á conquerí á mans plenas
llors immortals! Eix fum qu' aquí s' enlayra
deixará en descobert un munt de cendras
mes no serán las del atleta invicte,
las de Roma serán. Plora á Pompeyo.

MARCHI.

Philipus, es vritat? Aqueixas brasas
calzinan del gran héroe la ossamenta?
Oh, no pot ser! Lo mon cruixit hauría
al sentirse ferit de semblant pérdua.
Philipus, no es vritat. Cert, qué m' enganyas?

PHILIPUS, *signant lo foch.*

Aixó y no mes, ja de Pompeyo queda.

MARCHI.

Mes com? Quin element s' alsat en còntre

* La present composició fou distingida ab accésit en lo darrer certámen del Col·legi Mercantil, apareguent d' autor anónim al obrirse 'l plech cosresponent.

del invicte, l' honrat, lo sabi, 'l mestre?

PHILIPUS.

La vil traiciò.

MARCI.

Oh, no, ta llengua atura.
La virtut de traicions may ha de témer,
y ell era la virtut.

PHILIPUS.

Perçó eixa platja
en roja sanch de lo seu cos s' abeura.

MARCI.

Ay, Philipus! mon cor defall y pujan
á mas palpebras llágrimas ardentas.
Jo que may fins avuy, plorat havia
mon cor sento esclatar ab tanta pena.

PHILIPUS.

Es que tu de favors no n' hi devías.

MARCI.

Y 'ls altres, no? (*Volent dir que també n' hi devían.*)

PHILIPUS.

Perçó n' ha mort Pompeyo.

MARCI.

Mes com pot ser, Philipus? Vell y pobre
y lluny de ma nadiuha aymada terra
jo res ne se del qu' allí passa. Explícam':
¿No era estimat allí?

PHILIPUS.

Estimat era.

MARCI.

Donchs ¿cóm, sent estimat, aixís acaba?

PHILIPUS.

Perque Roma ha acabat.

MARCI.

Qué diu ta llengua?
Primer del sol lo flam s' apagaría.

PHILIPUS.

Roma, no es Roma ja: Roma n' es Cészar!

MARCI.

Cészar! Cészar has dit? Que vol eix home
á quí tot quant desitja se li entrega?

PHILIPUS.

Las llibertats de Roma.

MARCI.

May!

PHILIPUS.

Donchs, Marci,
á Céssar las ha dat ella mateixa.

MARCI.

Tant ha perdut ma patria!

PHILIPUS.

Tant. Escolta.

Ja la Roma d' avuy no es pas aquella
que á tot lo mon sota llurs peus tenía,
y de patrias virtuts n' era un exemple!
Envá 'ls hereus hi buscarías, Marci,
d' aquells braus capitans qu' encar' nomenan
los barbres ab esglay. Envá en sas plassas
sas matronas castíssimas, sas verges;
aquell nervut jovent que llansa y glavi
brandía ab má viril, avuy ab testas
coronadas de rosas sols entona
cants d' amor á ne 'ls peus de sas mestressas,
y la glassa lleugera mal abriga
carns qu' avans may lo sol morenas feya!
Tots volen llibertat, tots volen patria
y pel vil or ó 'l bast plaher las venen.
Un poble aixís no se 'l mereix un pare;
un déspota 's mereix. Roma 'l te en Céssar!

MARCI.

Mes, Céssar, aburrit era del poble.

PHILIPUS.

Y aymat Pompeyo, ho sé. N' era ben seua
la voluntat de Roma, que ab deliri
nomenával' son pare y sa defensa.
De cor, de cor l' aymava. Vells y joves,
senat y poble en ell sa gloria veyan,
la salut de la patria, la justícia,
lo mes segur aguant de sa grandesa.
Contra Céssar tothom sos clans alsava
y ell ab brau pit al *imperator* déspota,
oh Marci! feya cara, perque lliure
Roma quedès de sa ambiciosa petja.

Mes ay, en vá! En va empunyint l' espasa
 y tornant á son bras la forsa y l' esma
 que 'l pes dels anys mig condormit havia,
 seguit dels bons, dels purs ixqué ab bravesa
 al encontre de Céssar. Marci, plora!
 A Farsalia ha perdut Roma la estela
 que, lliure y gran, del mon la feu regina.
 Roma trobá en Farsalia sa Tarpeya.
 Allí ha caigut, allí la antiga rassa
 dels romans gegantins, y allí Pompeyo
 veje 'l que poden los qu' en brassos jauhen
 del vici corruptor que 'ls encadena.
 Fugitiu, endolat, sens esperansa
 d' un pervindre millor, dintre sas venas
 bullint llur sanch d' indignació agitada,
 á la platja se 'n va y al mar se llença
 en nau humil, lo qui cent naus tenia
 á son desig y voluntat sotsmesas!
 Jo á son costat segut son front ne guayto
 y en ell llegesch d' antiga fortalesa
 l' últim esclat que, agonejant traspúa,
 esbargint la grogó' en sa pell morena.
 Així á Lesbos, anem. Allí 's confonen
 los sospirs mes amarchs de sa Cornelia
 ab los de son trist cor. Oh esposa casta!
 tant com bella, sensible! Ab quanta pena
 y ab quant amor ensemps ella 'l consola!
 Mes es en vá! A l' Africa l' esperan
 Cató, Cassius y Brutus, quants desitjan
 las llibertats de Roma; allí 's congregan
 tots los que volen la grandesa antiga,
 la república lliure de tot mestre,
 la virtut triunfant no l' esclavatge,
 ni la vergonya per la patria seua.
 Y aquí vinguerem, Marci. Aquí arribarem
 hostatge demanant.

MARCI.

En mala terra
 haveu vingut á demanar ajuda;
 tots com sos Deus tenen lo cor de pedra.

PHILIPUS.

Eixa sa errada fou. Ell creya á Egipte
 agra hit, temeròs; de sa prudencia
 encara no oblidat. Trobar pensava

un sostre hospitalari. En eixa arena
ha trobat sols la mort, la mort traydora
dictada en lo concell de Ptolomeu
y feta per la espasa de Septimi
que á Pompeyo devia la existencia.

MARCI.

Septimi has dit?

PHILIPUS.

Septimi dich encara.

MARCI.

Un romá n' ha comés semblant vilesa?

PHILIPUS.

Romá y centuriò. Damunt la sorra
l' han deixat ert, sagnant; á cops de pedra
lo poble baix s' hi ha divertit. Sa túnica,
sas robas totas á boçins desfetas
han sembrat eix indret, mentres los barbres
aixordavan l' espay ab sas blasfemias!
La nit li ha donat pau, llansant la fosca
damunt del mon. Llavors ma propia vesta
ha tapat de son cos las carns geladas
y ab troços ja corcats de naus malmesas
aqui ha aixecat ab l' ánima tranzida
un afranquit la pira de Pompeyo.

MARCI.

Ay Philipus, qui may pogué pensarsho.
Qué li ha quedat de sa grandò?

PHILIPUS.

Eixa cendra.

MARCI.

De son passat ¿qué queda?

PHILIPUS.

La vergonya
per Roma, als ulls de venideras géneras;
per éll, renom etern.

MARCI.

¿Sense venjansa
deixaránlo? Aixó no.

PHILIPUS.

Ja venjat queda.

A Cessar Roma te. ¿Vols mes venjansa?

De Catilina 'l cómplice ja hi regna,
del vil Clodius l' amich un jorn, hi mana;
la petja ja lo confident de Gétegas.
No vullas donchs per Roma mes venjansa.

MARCI.

Oh Roma, oh Roma á quin abim te llensan!

PHILIPUS.

Anem, Marci. Ab l' aurora un novell dia
apunta assenyalant sagnantas guerras.
Lo corv, mira, fendeix l' espay y xiscla,
Ay de la patria!

MARCI.

Oh Deus, vetlleu per ella!

DESDE LA MOLA (*)

A MON PAISÁ Y AMICH LO DISTINGIT PINTOR GAYETÁ BENAVENT.

AMUNT, companys, ja es curta la jornada;
una embestida més y ja som dalt;
no desmayeu, si es grossa la fatiga
la vostra admiració será més gran.

Agafeus pels timons y per las brenyas;
assegureu los peus, millor las mans;
amunt, amunt, ja es nostra la montanya;
canteune ja victoria, ja som dalt.

Mireu á vostre entorn, gireu la vista,
dessota vostres peus jemega 'l mar,
la punta de Salou ab la ma 's toca,
lo poble de Cambrils se sent parlar;

Tot lo magnífich Camp de Tarragona,
jardí de flors sota d' un cel daurat,
aixeca sos castells y sas hermitas,
als peus de pobles, com coloms nevats.

Saludeune los murs de Tarragona,
de la ciutat de Reus lo campanar,
l' artístich Santas Creus, Paret-Delgada,
las planas de l' Urgell y Montserrat.

* Poesía llegida en la sessió inaugural celebrada lo 15 del prop passat Octubre per l' *Associació d' excursions catalana*.

Mircune mes aprop, aquí á la vora
Escornalbou sobre imponent serrall,
á son entorn la Verge de la Roca
y 'ls cims de 'ls Pirineus allá d' allá.

Est balcó es lo millor de tot' Espanya,
com nostre florit Camp, cap mes n' hi há,
lo mar lo besa, la montanya 'l guarda
y 'l vent li dona son petó de pau.

Si es bell aixó gireu de nou la vista,
fixeu los vostres ulls al Priorat
y en aquell cim que dalt del cel s' amaga
saludeune Ciurana y son palau.

Seguiune après la llarga cordillera
del imponent y magestuós Mont-sant;
los murs de Scala-Dei, castells templaris,
vinyas y horts y brenyas desiguals.

Aguayteu Aragó, mireu Valencia,
la ribera del Ebro ab sos encants,
d' Ascó y de Miravet las fortalesas,
Mequinensa allá lluny, Tortosa avall.

Salut, salut, montanya de la Mola,
símbol etern del poble catalá,
vestida per la boyra á totas horas,
sempre propet de Deu y sempre gran.

Respirantne l' alé d' aquestas serras
sento mon pit de goig esbategar,
escolto 'l crit de guerra del Carrascle
y á dintre Reus lo crit de llibertat;

Y junt ab las guitarras las dolsaynas,
las torres veig de los xiquets de Valls,
las sacristanas repartint l' espígol,
las dansas del país, lo cos de sachs;

Las aubadas d' amor, los balls de cocas,
las citas á las fonts, los embalats,
las festas dels masets, las nits de fira,
las típicas tronadas y 'ls gegants.

Los dolsos ulls de la nineta hermosa
del Camp de Tarragona á Barbará,
los traginers de Prades y Cartoixa
ab son gorro vermell y envellutat,

Los sarauells del riberench indómit,
lo banch escorn y 'l gótich campanar,
los usos y costums, aplechs y gestas
d' aqueix país vensut, mes no humillat.

¡Oh terra de mos avis! ¡terra meva!
admiració de propis y d' estranys;
rica en recorts, en lluytas gloriosas,
en llegendas d' amor, en goigs y afanys.

Que may lo sol te negui sas caricias,
que s' adormeixi en ta ribera 'l mar,
que floreixin tas frescas salzeredas,
que 'ls rius ne sian ton hermós mirall;

Que coronin los ceps tas altas serras,
que fumeji 'l vapor junt ab la llar,
que l' ángel del amor no t' abandoni,
que siga ton anhel la llibertat,
que 'l cel te dongui sos mantells de festa,
que Deu te guardi, que 't respecti 'l llamp!

FRANCISCO GRAS.

Pradell 17 Setembre 1879.

BIBLIOGRAFÍA

CATALANES ILUSTRES.—EL INQUISIDOR FRAY NICOLÁS EYMERICH, *por D. Emilio Grahit*.—Gerona, 1878.

EL aplech de joves qu' en Gerona se dedican al estudi de las antiguitats é historia patria, ab honra y profit propi y de la terra, ha surtit lo llibre, del qual, encara que tart, ensejarém de dar una idea als lectors de LA RENAIXENSA. Confesso desd' ara que pochs llibres he llegit ab mes afany, puig sa publicació coincidí ab los meus estudis històrichs sobre lo reynat de Joan I, y com més d'una vegada me tentaba l'idea de parlar de la siniestra figura del cruel Inquisidor, si no hagués sigut per l'anunci de l'obra d' En Grahit tal vegada hauria caygut en la tentació de perfilar un dels homes mes fanátichs y porfiats de l' edat mitjana; per aixó lo llibre de dit senyor y amich me fou á la vegada fre y esperó, puig mentres m'esperonejaba al estudi, me detenía devant de l'obra anunciada, puig me deya, ¿qué 'n dirás tu d' Eymerich que millor no ho diga l'home que de sa vida y obras fa particular estudi?

Lo llibre ó folleto d' En Grahit (pera atenirnos al llenguatge oficial) se divideix en tres parts. La primera compren la biografía del Inquisidor: la segona la bibliografía: la tercera conté una colecció diplomática. Com se veu lo plan es complert, y bé s' endevina que si en lo desarrollo l' autor hi ha posat com se sol dir los cinch sentits, res quedarà que esperar, després de lo escrit per lo geroní, sobre la vida y obras d' Eymerich.

Tot seguit salta una idea al obrir lo llibre. ¿Per qué En Grahit ha emprés la publicació d' un estudi respecte del qual clarament indica que no té prou forsa moral pera portarlo á cap? ¿Qué diriam del autor d' una novela trascendental que després d' exposar l' assumpto nove-

lesch deixés en lo tinter la moral del llibre? Donchs En Grahit fa lo que lo novelista transcendental en qüestió: estudia l' inquisidor, mes per lo que toca al «Tribunal del Santo Oficio»,—que nosaltres may dirém sant sino per antonomasia—diu: «que nada ha estado más léjos »de nuestro ánimo que el atacar ó defender aquella institucion»: vet-aquí feta la crítica del llibre per son propi autor en quant á son esperit: francament nosaltres no voldriam que l' historia se tractés d' aquesta manera; bona ó dolenta l' opinió que un autor se formi d' un fet, d' una série de fets, l' ha d' exposar en plena integritat de consciencia, sens pensar mes qu' en la veritat qu' ell sent y en la que combrega, puig de fer tots lo qu' En Grahit, ¿ahont aniria lo jovenf á formar son carácter, si los historiadors no s' atreveixen á pintar las figuras dels homes que han fet marxar l' humanitat, qui xurriacantla, qui illuminant sa carrera ab la llum de la eiencia y del progrés? ¿Y quin profit ne treu l' autor de tal manca de carácter? Que á nosaltres, lliberals, nos sembli reaccionaria sa obra, y que als reaccionaris los hi sembli lliberal. ¿Donchs aixó será lo just medi? Tonto qui ho cregui, de la mateixa manera que no hi ha veritats á mitjas, no hi ha «justos medis»; si ó no, d' altre manera s' aixecará de sa tomba lo gran florentí pera fiblar als que tal pretenguin, recordant que aquestos son com: *L' anima triste di coloro que visser senza infamia e senza lodo* etc.

Afortunadament pera nosaltres en lo llibre d' En Grahit hi tenim que celebrar mes que no censurar, d' altra manera hauriam renunciat á parlarne.

Si defecte hi ha en la part biográfica, d' aquest defecte no tant ne té culpa En Grahit com sa passió per las glorias geroninas. Mes d' una vegada, n' estém segurs, ploraria nostre amich la sort que lo té tancat dintre las murallas de l' immortal patria sua, pensant que son llibre no podia tenir bon compliment sens investigar en nostres arxius barcelonins. Donchs qué fer, ¿renunciar al llibre? ¿Quín pare sacrifica sos fills per mor de no esser perfectes? Los espartans no son de nostre temps. Nostre Deu no 's diu Saturno. D' haber pogut En Grahit no faltarian en son llibre epissodis de la vida d' Eymereich, qual secret guardan los arxius barcelonins, sobre tot aquell quan rompent Eymerich lo desterro se 'n vá á Gerona desafiant l' iracundia de Pere III, qui doná ordre de que l' ofeguessin en lo riu.

Algo ha contat En Grahit de l' actitud dels Concellers de Barcelona que contra Eymerich y Martell demostraren un vigor que un sigle mes tart no tingueren sos successors, quan consentiren á la fanática Isabel, dita la Católica, l' entrada dels negres servidors de Torquemada en Barcelona. Pero hi ha molt més que dir que lo dit per En Grahit, y per varias épocas; y en la qu' ell se refereix ha estat inexacte. Recullim solsament aquesta errada per quant habent nosaltres resumit lo fet en *Las Costumbres Catalanas en tiempo de*

Juan I, de las quals fou benévol censor dit senyor, sembla com si En Grahit no cregués nostra relació. Dirém empero que tal vegada hi ha sols una errata de gramática, puig cambian un «aquella» per una «esta» tot quedaria en son lloch.

Diu En Grahit: «Hallándose Eymerich en Barcelona de vuelta de »su último viaje á Aviñon, mandó instruir un proceso inquisitorial »contra varios valencianos, y esto añadido á lo que poco antes ha- »bia pasado en Valencia con la causa contra Sesplanes, produjo tal »descontento en aquella Ciudad, que los jurados de la misma acor- »daron nombrar al *honrado y religioso maestro Jaime Xiva doctor »en Santa Teología*, embajador cerca del Papa para pedirle la re- »moción de Eymerich del cargo de Inquisidor» etc., *pl. 34 y 35*.

Qui nombrá á Xiva embaixador no fou Barcelona sino Valencia: en lo document á que 's refereix En Grahit y qu' es llástima no fi- guri en sa colecció diplomática, se llegeix: que 'ls Jurats de Valen- cia—«tramenen a nostre senyor lo Papa, de licencie e benevolencia »del senyor Rey, lo amat e religios mestre Jacme de Xiva» etc. Bar- celona, que sentia horror per Eymerich, y per lo tal no creyém exacte que en dita época Eymerich residís en Barcelona, accedí en apoyar l' embaixada dels Valencians.

Per cert que si En Grahit hagués tingut á la vista l' acta del dia 8 de Juliol de 1381 hauria tingut un text mes qu' estudiar respecte l' autenticitat de la butlla condenatoria de las obras de Lull.

En la citada acta del Concell de Cent se llegeix després del acort «de fer un braç e un cor» ab Valencia:—«Quan es en la obra den R. »Lull, deliberaren que en cascun dels dits casos sia suplicat, que sia »sa merçe (el Papa) de manar a algun prelat de aquesta província »que ell ab alguns solemnes Mestres en Theologia e Doctors, rego- »nega e declar per auctoritat e poder papal, si la dita obra ó los arti- »cles per lo dit Mestre Nicolau improvats son estats condepnats jus- »tament o injusta.» Aquest text pot servir de comentari á la seva interpretació de la carta del rey Pere de 1377.

¿Qu' en pensem nosaltres de l' autenticitat de la butlla de 1376? ¿Fou inventada per Eymerich? ¿l' obtingué supbreticiament? Los dos cassos en rigor se reduhexen á un, puig si la curia papal des- truhí la butlla,—puig lo cas es que no s'en trova rastre,—lo mateix te. ¿Era home Eymerich per cometre una superchería? Tractantse de un inquisidor tal pregunta es fins inocenta; per un inquisidor *lo fi no justifica los medis?* Donchs per Eymerich en sa doctrina y en sa fé trovaba rahons pera no pararse en barras.

Que per los seus contemporans, que á sos ulls n' era capable no sols ho prova que de lo dit l' acusaren tot seguit, sino que hi ha mes, puig la acusaren de haber traduit de una manera falsa, desleal é inícuca los textos de Lull que *supbreticiament* feu condempnar. ¿Y aquesta acusació qui la porta devant lo Papa?—Sápigues donchs

que d'ella s' en fa veu un home qu' estaba per sa ilustració en cas de pronunciar; qui acusa de falsari á Eymerich fou nada menos que lo Rey de Aragó.

Despres de haber Joan dit al Papa que la enveja perseguia la memoria de Lull, li diu qu'en temps de son predecessor Gregori XI (nos trovem á 1 de Juny de 1389) *Frater Nicholaus Eymerici hereris inquisitor, quosdam ex dictis commentis de vulgari cathalano in latinum traxit articulos, quos sua prevaricatione ut facti experientia postmodum demonstravit translato infecit eorum formam et materiam totaliter pervertendo et sic infectos, et a vestra intentione perversos surrepticie introduxit, et eos fecit ut hereticales erroneos in romana curia condepnari, et hiis non contentus eius predicationibus et diversis persuasionibus nititur detrahare libris ipsis.*

Llastima que no poguem reproduhir tot lo document del qu' acabem de treurer las ratllas que van per endevant, per esser molt llarch, puig es en extrem interessant per la vida d' Eymerich. Direm sols que Joan demanaba un tribunal competent pera llegir en lo vulgar catalá las obras de Lull, qu' es lo que dos anys mes tart demanaren los Concellers de Barcelona. ¿Perque lo Papa no accedí? ¿Perque lo furiós inquisidor no' s prestá á discutir devant d' un tribunal competent y en judici contradictori l' ortodoxia de Lull.

Hauriam desitjat nosaltres qu' En Grahit hagués posat en escena á En Aymerich. Homens com l' Inquisidor necessitan de l' acció per brillar ab tot son resplandor. Eymerich al costat de Pere del *punyalet* son dos homens que 's completan. Pere combatent á Eymerich; lo Rey perseguint al Inquisidor, es tota una revelació, puig nos diu qu' encare no fan societat l' altar y lo trono.—Los pobles aixecanse unánimes contra l' inquisició nos ensenyan que encara no 'ls havia pervertit le corrupció reyal. Eymerich combatent un y altre dia l' independeneia municipal y l' autoritat reyal en nom de la fé y de l' ortodoxia, es lo precursor del sigle xv, es son apostol y son legislador; quant al cap de cent anys surti de nou á campanya, las victorias que no guanyá Eymerich en vida, las guanyará despres de mort ab lo seu *Directorium inquisitorium*.

La segona part del llibre d' En Grahit se divideix en dos capitols molt desiguals.—Lo primer es una llista de las obras de Eymerich. Lo que nosaltres hauriam volgut no es la llista dels titols sino l' estudi dels llibres. En Grahit es home per ferlo; sent entusiasme per son héroe; l' amor del campanar lo domina; ¿per que donchs no alsar un monument á la memoria d' En Eymerich demostrant la superioritat de sa doctrina sobre la luliana?—Nosaltres creyem qu' ho ha passat per alt, per no haver pensat que si fos posible la rehabilitació d' Eymerich aquesta se faria mitgensant sa lluyta ab los lulistas. Quan se combat s' ha d' esser indulgent per los cops: las

lleys de l' esgrima, del desafió, no son las lleys de la batalla. Com batallador Eymerich pot semblar un héroe; com inquisidor fret y fanátich será sempre un home repugnant.

No volem creurer que l' estors fet per En Grahit pera donar á coneixer lo *Directori* l' hagués rendit. En home de las sevas forsas no cap lo cansansi; un xich de repós hauria bastat: si en eixa segona part lo primer capitol estés á la altura del segon, lo que tingués de deficient la part biográfica hauria tingut una compensació. Entenguís be que totas nostras observacions van encaminadas á fer del llibre d' En Grahit una obra fundamental, puig considerantlo com diria un alemany, com una *Contribució* á la Historia catalana, ó á la historia ó vida d' Eymerich, son llibre es mereixedor de molta estima, puig en ell se dona á coneixer una personalitat que en va buscarian en nostras Historias los que volguessin coneixerlo.

En punt á Historia nosaltres encara la fem á l' antiga. L' historia es lo Rey, per assó, quant lo rey es pacífich y humá com Joan I, los historiadors s' en burlan y murmuran d' ell per quant no 'ls dona materia no guanyant ó perdent batallas ó conquistant reynes. Si entre nosaltres s' escrigués l' historia com cal, sols explicant la lluyta de Joan ab Eymerich s' escriuria un tomo. Gracias donchs á En Grahit esperem que si jamay se torna á fer una historia general de Catalunya se donará á Eymerich la part que li toca, de segú mes important que la donada al Comte A, al cavaller C, y á tants altres coneguts per los aficionats á llibres de cavallerías.

La colecció diplomática se compon de una reproducció de documents ja impresos, que per lo mateix que no son raras no s'havian de reproduhir, y d' un curt número de documents del *Arxiu de la Corona d' Aragó* inédits. Aquesta segona cullita hauria pogut esser mes abundant; puig quant nosaltres, sense buscar, no haguessim trobat res, sempre com intuició creuriam que d' un home tal com Eymerich se n' havia de trovar major rastre. Comprenem las dificultats qu' aquesta segona part oferia á En Grahit; mes lo que dit senyor no nos ha dit es lo qu' ara li aném á preguntar: ¿En l' Arxiu municipal de Gerona no s' hi trova rastre d' Eymerich?

En suma; lo trevall del escriptor geroní es digne d' aplauso y d' estudi, y sempre es simpátich qui 's pert per carta de mes. Si En Grahit considera lo seu trevall com una primera *Contribució* pagada al seu héroe, nosaltres sentim lo convenciment donadas las sevas condicions de carácter y d' inteligencia qu' en dia no molt llunyá nos donará sobre Eymerich, sa doctrina, son temps, y sas lluytas per imposar l' Inquisició als Reys y als pobles, un llibre ple d' interessants episodis, de verdaders dramas, y de gran ensenyansa pera los pobles, puig que la lluyta de las ciutats de la Corona d' Aragó contra Eymerich sempre provará que lo mal no es omnipotent sino quant se 'l deixa fer.

S. SANPERE Y MIQUEL.

CONFERENCIA INTERNACIONAL DELS CLUBS ALPINS.—
LOS CLUBS ALPINS Y LAS ASOCIACIONES D' EXCURSIONS.

D. Ramon Arabía y Solanas, president de la *Associació d' excursions catalana*, ha tingut la galanteria de remetrens un folleto, en que en frase galana y bona copia de datos se fa la relació de la conferencia internacional dels clubs alpins y XV junta general del Club alpi suis celebradas á Ginebra.

La *Associació d' excursions catalana* á Juny del present any rebé una atenta carta de invitació del Club alpi suis, y pera correspondre á la mateixa la societat delegá á son president pera que la representés en aquella assamblea de alpinistas en que tants punts se discuti- ren per l' avens de la ciencia.

Arribat lo senyor Arabía á Ginebra fou objecte de las mes finas atencions per part dels socis dels Clubs alpins que veyan en ell al representant d' una societat germana en aspiracions y que tant s' afanya per fer coneixer tot lo bo que 'l nostre pais te en tradicions, bellesas artísticas y naturals aixis com per lo progrés en tots los rams del saber humá.

Lo Sr. Arabía, que no be arribá á Ginebra se trasladá al local de la assamblea, fou presentat á la mateixa per Mr. Freundler y saludada sa presentació ab vivas á Espanya y á la *Associació* que representava, y agrahit per aquestas probas de deferencia, nostre amich mostrá son entussiasme per lo Club alpi suis victorejantlo inmediate- tament.

En lo folleto se descriuhen detalladament la conferencia celebra- da, las diferentes ascensions fetas en companyia de altres alpinistas, mostrandse son autor admirador de las bellesas naturals de aquell pais privilegiat y alabant la admirable organizació que en tot s' ob- serva. Descriu detalladament lo banquet donat en honor de tots los representants dels clubs que havian assistit á la festa, en lo quin se pronunciaren brindis de germanó per tots los que en sas excursions treballan en profit de las arts y de la ciencia. No faltaren tampoch brindis per los que corresponent á la invitació del club alpi suis ha- vian contribuhit ab sa presencia á animar y donar mes importancia á las festas. Pregat per Mr. Freundler, lo Sr. Arabía pronunciá en lo banquet un correcte y erudit discurs que transcriu en lo mentat folleto y que copiariam en est lloch si espay tinguessen pera ferho.

Molt nos felicitem de que en aquella important junta s' hi vegés nostra literatura representada per lo Sr. Arabía, qui possehint per- fectament diferents idiomas, en las ascensions, brindis y assamblea pogué fer coneixer als alpinistas de tant diferents nacions tot lo bo que enclou Catalunya. Tant de bo que nostras duas societats d' ex- cursions, germanas casi en son pensament de las societats suissas,

puguin un dia invitar á totas las associacions alpinas d' Europa á una festa consemblanta á la que tant pintorescament se troba descrita en lo folleto de que 'ns hem ocupat.

Altra obra *Los Clubs alpins y las Asociacions d' excursions* nos ha remés lo Sr. Arabía. D' aquesta no 'ns ne podem ocupar, puig aná inserta en diferents números de «La Renaixensa» ab lo mateix títol ab que despres l' ha reimprés son autor. Farem constar no obstant pera satisfacció d' ell y per la nostra propia que la major part de las revistas y periódichs estranjers se n' han ocupat distingudament y en especial «El Comercio de Portugal» que inserta en dos diferents números un bellíssim article firmat per lo Sr. Tixeira Bastos qui tributa á son autor justas frases d' elogi y del que per condensar perfectament la idea que deu guiar á las associacions d' excursions transcriurem los següents párrafos:

«Avuy un individu», pera estar á la altura de la época, necessita d' una munió de coneixements y de nocions científicas que difícilment s' obtenen en lo aïslament; per lo contacte constant ab los varis especialistas de tots los rams pot construirse ab mes promptitut una síntesis del estat general de las ciencias y de las arts ó una orientació mental ben determinada. Ara bé: en aqueixos clubs y associacions del mateix ordre es ahont podem més fàcilment posarnos d' acort ab lo sentit del progrés porque en ells nos trobém diàriament ab representants de totas las ciencias y las arts.

«Entre los socis residents de l' *Associació d' excursions Catalana* hi ha industrials, comerciants, tipógrafos, artistes, doctors en ciencias, en dret, en medicina, en farmacia, músichs, etc.

«Las Asociacions en general ocupan un lloch important en lo mon modern, com agents de transformació social; y aqueixas mes que qualsevulla altrás poden esser y son molt útils, per la gran diversitat d' elements que las componen, y per lo objecte de sa formació son verdaders agents civilisadors; en sas excursions los membres d' aqueixas societats, al pas que van á investigar y descobrir nous materials pera lo avansament de las ciencias y de las arts, portan també als poblets allunyats dels grans centres lo gèrmen fecundant de las ideas modernas.»

A.

TEATROS

CLARIS, *drama en 3 actes y en vers original de D. CONRAT ROURE.*

VISIBLE y conegut de tothom es lo moviment que, envers la novedat y l' independència, se va operant en la marxa, del Teatro catalá. De algun temps fins avuy, assistim á la representació de obras que semblan concebudas ab l' intent determinat de protestar contra la tradició y la rutina y rompre los antichs motllos. En la anterior temporada Balaguer y Guimerá los primers, abordaren resolta las alturas de la tragedia consideradas avans d' ells, inaccesibles; é introduhí Feliu y Codina ab *Cofis y mofis* personatjes de nova procedencia en escena; en la temporada actual igual tendencia á la novedat, en los dos dramas *De mort á vida* y lo que á examinarém rápidamente avuy. Riera y Bertran ab lo primer, mostra que pot produhirse una vera y fonda emoció dramática ab senzills y naturals medis, oposats en tot y per tot, á aquells efectes dramátichs contra los que comensaba á aixecarse lo bon gust, cansat de son silenci. *Clarís*, ve á donar solució, molt principalment en son correcte primer acte, á las decantadas dificultats del us de un llenguatge propi, equidistant de lo arcaich y lo vulgar, y porta á nostre repertori un nou género. Plaunos considerar principalment est drama baix semblant aspecte; aixó es, la novedat de son estil y de son género.

Plaunos, tant més (sigans permés dirho pera descartarnos de las primeras ideas que se 'ns ocorren), en quant la última obra del se-nyor Roure no's distingeix ni per los caràcters, ni per un gran interés dramátich. Dels caràcters, esceptuant lo de *segador*, dibuixat ab tochs de mestre, los demás no tenen relleu sufficient é incluim en est judici lo carácter del protagonista que, com lo públich, com los

crítichs que nos han precedit, esperabam veure, estatua vivent sobre lo pedestal de sa gloria, y no bondadós y senzill sacerdot-ciudadá posant sos bons oficis al servey de unas ordinarias relacions amorosas. Y al parlar d'aquestas, entrém á parlar de la acció, que casi á ellas queda reduhida, y es poca cosa. Lligadas ab histórichs y molt dramátichs fets, se interposan entre ells y lo desitj que té l'espectador de veurels en la escena; per manera que ó sobran aquelles ó sobran aquestas; ó l'espectacle d'una ciutat en armas es massa gran pera fondo d'un quadro d'amor, ó aquest te prou bellesa é importancia pero no necessitar més fondo que un cel blau y pur. Lo Sr. Roure, no creyentho aixís, los tanca en un sol march y no arriba á posar lo fet particular ab sa grandesa, al nivell del fet general, ni deixa que aquest relegui á lloch secundari la intriga amorosa. Los ha unit pero no 'ls ha combinat.

Mes, dit aixó, torném af primer punt de sortida.

Restará en nostra memoria com una de las més gratas impresions en la representació de obras catalanas, la que 'ns causá tot lo acte primer, part del segon, y algunas escenas del tercer, que subrallariam en lo exemplar imprés, si existís. Era, en efecte, nova del tot, al menys pera nosaltres, la especial galanura y correcció en la manera de dir y dialogar, per boca de personatjes, ni tant alts y llunyans com los de la tragedia ni tant de nostre temps que tot los hi siga permés sens contrast ridícol entre sos plomalls y brodats y son familiar llenguatje. Queda resolta una dificultat. Molts y molts fragments tenen tal elegancia literaria (no compreném entre ells lo declamatori discurs final de Claris), elegancia de tal mena, que hauria de sorpéndrens, si tornant ab la memoria á alguns anys passats, recordéssim qué considerabam possible y qué impossible en la escena catalana. Y lo mateix dihém del aire general de l'obra. Es ni més ni menos, á nostre entendre, una comedia de *capa y espada* en catalá. ¿Quí hauria cregut sis anys enrera, que sens un ver perill podia intentar-se semblant género? L'ingeni del Sr. Roure l'ha fet acceptable ab una obra de més condicions literarias que dramáticas, es cert, pero que presenta ab vigor nobles sentiments de una época caballeresca sens incorrer en una sola impropietat; que exhibeix procediments may usats en nostre teatro, com la tentativa de rapte, sens causar-nos la menor estranyesa, que demostra especialíssima cultura é intenta alsar fins á ella la dramática catalana. Tal va esser nostra impressió general: de bon grat aplaudírem semblant intenció, realisada magistralment en tot lo primer acte, y en bona part dels restants.

W.

NOVAS

' ESTÁ repartint á nostres subscriptors las *Novas Trajedias* de D. Víctor Balaguer, tomo quart de la BIBLIOTECA DE LA RENAIXENSA, que correspon al quart trimestre d'enguany.

En lloch preferent d'aquest número publicuém lo magnífich discurs que D. Teodor Llorente, president de la *Societat d'aymadors de las glorias de Valencia y son antich reyalme, Lo Rxt-Penat*, llegí en sessió solemne de la mateixa al inaugurar los traballs académichs del present any la nit del 8 d'aquest mes. Lo Sr. Llorente que tant gustosament ha accedit al prech de LA RENAIXENSA, enviandnos lo seu trevall encara inédit, pot estar convensut de nostre agrahiment, y de la satisfacció que sentim de veurel avuy presidint la institució dels Jochs Florals, á n'ell que ab son exemple tant impulsa á la entussiasta joventut valenciana al cultiu de la literatura patria.

Nostra REVISTA que sense interrupció ve de molts anys oferint premis al certámen dels JOCHS FLORALS, te ofert pera 'l próxim un objecte d'art al autor de la millor novela de costums del dia, no de llarga extensió, dat que 's tanca 'l plasso 'l primer d'Abril.

S'ha posat en ensaig en lo *Teatro Catalá* la trajedia en quatre actes y en vers de D. Francesch Ubach y Vinyeta, premiada en los últims Jochs Florals, *Joan Blancas*. Hem vist un cróquis de una de las decoracions d'aquesta obra y estém segurs que ha de produhir gran efecte escénich.

En la vetllada que alguns periódichs d'aquesta ciutat donaren al Sr. Cónsol francés en agrahiment á la vehina república per l'interés que pren en socorrer á Murcia, foren molt aplaudits lo discurs en eatalá de D. Valentí Almirall y la oda *A la Fransa* de D. Joseph Roca y Roca, dignes abdos trevalls, per son vafor literari, de la fama de sos autors.

En un elegant volúm ha publicat la *Joventut Catòlica* d' aquesta ciutat las poesías y trevalls en prosa que resultaren premiadas en son últim certámen.

Mereix ja avuy tot nostre elogi en aquesta obra la magnífica portada, deguda al intel·ligent dibuixant y arquitecte D. Joseph Vilaseca y Casanovas.

En la flor de sa joventut ha baixat al sepulcre l' entussiasta catalanista D. Enrich Badía, deixant en lo major desconsol á sa família. Nostras lletras han perdut un de sos admiradors, puig cap societat catalanista deixá de contar-lo entre sos socis ni 's publicaba llibre ni revista que no adquirís, pera delectarse ab la seva lectura.

L' *Ateneo Tarraconense de la Clase obrera* ha obert un certámen en honor de Cervantes. Vejis los premis ab que pot contribuir la llengua catalana: *Flor natural* á la mellor poesia d' assumpto lliure; *Corona de plata* á una poesia á las Arts; *Objecte d' art* á una llegenda d' assumpto patri; *Espiga de plata daurada* á una poesia de progrés moral; *Escribanía de plata* á una composició dramática en un ó en dos actes y un *Objecte d' art* á una composició pictórica. Las obras inéditas y originals deurán remetre al Ateneo avans del primer del próxim Abril.

S' ha publicat lo Calendari llemosí *Lo Rat-Penat* de Valencia que fa anys ve coleccionant lo distingit escriptor D. Constantí Llobart.

Ab lo títol de *Homenatge á María Inmaculada, Corona poética en llahor de Pio IX*, D. Jaume Collell ha publicat en bonica edició un aplech de distingidas poesías, degudas als coneguts poetas senyoras Bell-lloch y Penya y Srs. Amer, Genís, Masferrer (F.), Milá, Nadal, Picó y Verdaguer.

A mes del discurs de D. Teodor Llorente en la festa del *Rat-Penat*, lo secretari de la mateixa, Sr. Reig y Flores, llegí una breu y adecuada memoria dels trevalls de la Societat en l' any últim; y poesías lo dit Sr. Reig, *A la mort de ma Mare*, del Sr. Pizcueta; lo senyor Arroyo una oda, *A las Bellas Arts*, lo Sr. Iranzo altra poesia *A las Arts* y finalment unas discretas décimas lo Sr. Thom.

Adornava 'l saló lo retrato de la reyna que ha sigut dels Jochs Florals de Valencia colocat baix dosser en la presidencia, y completavan l' embelliment del local los escuts de nostras provincias y antigas nacionalitats y 'ls noms de nostres passats mes gloriosos.

S' han estrenat últimament la sarsuela en un acte lletra del senyor Colomer y música del Sr. Perez Cabrero *Lo célebre Maneja*, la comedia de mágica del primer *La lámpara maravillosa*, en quatre actes y setze quadros, y lo drama en 3, *Cástich de Deu*, del Sr. Gomila.

Han sortit las duas primeras entregas de l' *Historia del renacimiento literario en Cataluña, Baleares y Valencia*, que publica lo

distingit escriptor y erudit académich D. Francisco M. Tubino. Comprenen aquestas entregas part de l' introducció, y per ellas pot ja deduirse l' excelencia del treball del Sr. Tubino. D' una manera verament trascendental, y ab gran claritat de concepte y forsa de comprensió, s' ocupa l' autor en investigar los orígens y formació política-social de las antigas nacionalitats de llengua catalana, comparantlas ab los de las nacionalitats de llengua castellana, y 'n dedueix lluminosas consecuencias que 'l permeten esplicarse alguns dels fets mes principals de nostra historia. L' obra está per altre part presentada ab un luxu verament positiu, y no d' apariencia; y per aixó, y porque creyém que las successivas entregas correspondrán á las duas de que 'ns hem ocupat, nos permetém recomenarla á nostres lectors.

En la darrera sessió celebrada per la Real Academia de Bonas Lletres, lo President Sr. Rubió y Ors, llegí un quadro dramátich titolat *Guttemberg*.

La Junta Directiva de l' *Associació Catalanista d' excursions científicas* pera 'l vinent any há sigut elegida del modo següent: D. Joseph d' Argullol, President; D. Jascinto Torres y Reyató, Vice-president; D. Antoni Torrents y Torres, Tresorer; Vocals: don Antoni Aulestia y Pijoan, Sr. Comte de Belloch, D. Antoni Gaudí, D. Antoni Massó, D. Marcelí Solano y D. Joseph Rodoreda; don Joaquim Olivó, Secretari primer, y D. Pere Company, secretari segon.

Aquesta Junta pendrá possessió lo 1.er de Janer pròxim, celebrantse lo diumenge següent la solemne sessió inaugural dels treballs de l' Associació.

Se 'ns ha dit que está en ruinas la bonica iglesia románica de Cervelló que ha quedat abandonada per haverse edificat una enorme iglesia en lo mateix punt. Cridem sobre aixó l' atenció del Ilm. senyor Bisbe d' aquesta Diócesis, que tant s' interessa pera la conservació dels monuments religiosos. També cridém la de la Comissió de Monuments pera que veja lo que hi ha de cert sobre 'l mal estat del claustre é iglesia de S. Cugat del Vallés.

Per Real Ordre han sigut creats á Espanya quatre nous museus arqueològichs que deurán establirse á Sevilla, Oviedo, Valladolid y Barcelona. Al efecte d' organisar lo d' aquesta ciutat ha sigut nomenat lo conegut escriptor, individuo del Cos de Bibliotecaris, Arxivers y Anticuaris, D. Antoni Elías de Molins, qui deu ferse càrrech dels objectes reunits per la Comissió provincial de monuments en lo local de la capella de Sta. Agüeta.

Contrasta aquesta resolució del Govern ab la noticia que ha circulat de que anava á portarse á Madrid lo magnífich altar de marbre de la ex-Universitat de Cervera. Si 'l Govern desitja verament que s' establezca y tinga importancia lo museu de Barcelona, deuria evitar lo qu' s' tragués res de Catalunya, ja que si no ha de formarse ab lo que en ella existeix, no sabem veure ab qué podrá aumentarse.

Nosaltres esperém del reconegut zel y amor á Catalunya del senyor Elías de Molins que procurarà que l' altar de Cervera no surta de allí, ó 's traslade al nou Museo de Barcelona que just es que lo de casa á casa 's quede.

A Novedats s' ha estrenat últimament una comedia en un acte, de D. Conrat Colomé, titulada: *L' estiuhet de Sant Martí*.

Entre los varis periódichs que s' han ocupat del tomo derrera-ment publicat per LA RENAIXENSA, debém mencionar preferentment *La Gaceta de Catalunya*, que 'n publica un molt laudatori article bibliogràfic.

Últimament lo Sr. Riera y Bertran ha donat una conferencia, sent molt aplaudida, en l' Associació catalanista, sobre 'l *Proteccionisme en literatura*.

En la nit del 14 del present D. Joseph Blanch doná lectura en dita societat dels cuadros trágichs de D. Víctor Balaguer *Lo Compte de Foix y Raig de Lluna* que per sas moltes bellesas posadas en relleu per lo Sr. Blanch entussiasmaren als oyents.

SUMARI

TEODOR LLORENTE.	Discurs llegit en la Societat valenciana «Lo Rat-Penat» al inaugurar los travalls del present any.. . . .	489
JOSEPH FITER É INGLÉS.. . . .	Biografía de D. Joaquim Gatell y Folch.	496
FELIP BENICI NAVARRO.	Lo llibre dels Jochs Florals de Barcelona en l' any XXI de llur restauració.. . . .	508
	La mort de Pompeyo.. . . .	515
FRANCISCO GRAS.	Desde la Mola.	521
S. SANPERE Y MIQUEL.	Bibliografía.	524
A.	Bibliografía.	529
W..	Teatros..	531
	Novas.	533